

УДК 37.013.42 – 058.855

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ СТВОРЕННЯ ПРИЙОМНОЇ СІМ'Ї Й ПІДГОТОВКИ ПРИЙОМНИХ БАТЬКІВ ДО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Ігнатенко Катерина Володимирівна,
м.Луганськ

В статті дається стисла характеристика процесу створення прийомної сім'ї й організації підготовки прийомних батьків до виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, розкрито порядок взаємодії соціальних служб, а також задачі соціальних працівників на кожному з етапів цього процесу. Особливо розглянута підготовка прийомних батьків як одного з найважливіших етапів створення прийомної сім'ї.

Ключові слова: прийомна сім'я, оцінювання потенційних прийомних батьків, рівні підготовки прийомних сімей, етапи створення прийомної сім'ї.

Актуальність теми дослідження. В сучасному суспільстві прийомна сім'я виникла як альтернатива вихованню дитини в сиротинці. Система суспільного виховання (інституційного), яка лишає дитину батьківської турботи, в усьому світі – в тому числі в Україні – визнана неадекватною потребам дитини й такою, яка шкодить становленню її особистості.

Діти-сироти й соціальні сироти – мають особливі деприваційні відхилення в розвитку. При відсутності зусиль з боку педагогів та психологів для їх компенсації, вони, як правило, перетворюються в стійкі особистісні відхилення, що впливають на майбутнє життя дитини.

Багатьом сиротам необхідна не просто сім'я, а батьки, що мають конкретні ресурси для їх інтеграції в сім'ю й суспільство; батьки, які підготовлені до виховної діяльності з дитиною, що має деприваційні відхилення в розвитку.

Метою нашої статті є розгляд деяких аспектів створення прийомної сім'ї й організації процесу підготовки прийомних батьків до виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Створення прийомної сім'ї як форми замісної сімейної опіки ставить перед соціальною наукою багато питань. Наприклад: що сприяє ефективності прийому? Як створити для прийомної дитини адекватні умови для її розвитку? Необхідно готувати одного вихователя чи всю родину? Які знання, вміння й навички повинні мати прийомні батьки? Які технології, методи й форми використовувати для навчання прийомних батьків? Пошуком відповідей на ці та багато інших питань займалися такі науковці, як О. Безпалько., С. Архіпова, А. Капська, І. Зверева, Н. Заверіко, П. Павленок, Н. Краснова; проблеми дітей-сиріт вивчали В. Ослон, Н. Толстих, А. Прихожан, В. Мухіна, Дж. Райкус, Р. Хьюз, Л. Волинець, проблеми прийомних сімей – Г. Бевз, І. Пеша, Ж. Петрович.

Розглянемо детальніше процес створення прийомної сім'ї. Умовно його можна поділити на п'ять етапів. Перший етап – оцінювання потенційних прийомних батьків. Ця процедура передбачає збір матеріалів, документів, свідчень, на підставі яких будуть затверджуватися кандидатури прийомних батьків. Важливою складовою процедури відбору є ознайомлення з житловими умовами кандидатів та зустрічі соціальних працівників з членами потенційної прийомної сім'ї. Незалежно від того, хто з членів сім'ї вирішив стати прийомним батьком / матір'ю, вивчається вся сім'я,

її спроможність створити позитивний виховний клімат.

Цей період складається з декількох зустрічей кандидатів у прийомні батьки зі спеціалістами Центру соціальних служб та передбачає:

- проведення бесід з батьками, орієнтованих на оцінку життєдіяльності родини (збір інформації про батьків: рік народження, місце роботи; повідомлення про перелік необхідних документів та інше);

- відвідання спеціалістом родини кандидатів;
- перевірка інформації про кандидатів у прийомні батьки [1].

За результатами процедури оцінювання соціальний працівник служби по ділах дітей проводить затвердження кандидатів у прийомні батьки. Водночас, за наявності певних ресурсів, визначається «спеціалізація» прийомних батьків. Вони можуть бути «підходящі» для виховання однієї конкретної дитини, певної кількості дітей або певної соціальної групи.

На цьому етапі важливою умовою ефективності створення прийомних сімей є співпраця соціальних служб та органів влади. Згідно з наказом Міністерства молодіспорт України від 25.09.2009 № 3385 Про затвердження Порядку взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (далі – Центри) та служб у справах дітей у процесі встановлення опіки, піклування, створення та забезпечення діяльності прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, *обласні служби у справах дітей* планують та забезпечують підготовку і підвищення кваліфікації спеціалістів обласних, районних, міських, районних у містах служб у справах дітей з питань встановлення опіки, піклування над дітьми, створення та забезпечення діяльності прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу. *Центри соціальних служб* (переважно обласні):

- планують та забезпечують підготовку фахівців регіональних, районних, міських, районних у містах, селищних та сільських центрів з питань встановлення опіки, піклування над дітьми, створення прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу та здійснення їх соціального супроводження (не рідше одного разу на п'ять років);

- за поданням районних, міських, районних у містах служб у справах дітей формують групи, організують та проводять навчання для кандидатів в опікуни, піклувальники, у прийомні батьки, батьки-вихователі із залученням фахівців служб у справах дітей; планують та забезпечують навчання прийомних батьків, батьків-вихователів з метою підвищення їх виховного потенціалу (один раз на два роки);

- надають рекомендацію про включення або не включення до Єдиного електронного банку даних про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, й сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів та довідку про проходження навчання (курсу підготовки) кандидатів в опікуни, піклувальники, прийомні батьки, батьки-вихователі та їх копію відповідному центру [2].

Підготовка та навчання кандидатів у прийомні батьки є наступним етапом створення прийомної сім'ї. Курс з підготовки складається з тренінгів, які розраховані на 10 щотижневих зустрічей, завданням курсу є – з'ясувати мотивації кандидатів взяти дитину в сім'ю, допомогти батькам прийняти об'єктивне, усвідомлене рішення; поглиблення теоретичних знань та практичних умінь щодо організації життя й діяльності прийомних дітей в сім'ї, здійсненню виховної діяльності. Спеціальна тренінгова підготовка створює передумови для осмислення внутрішніх потенцій реалізації батьківства, виступає складовим компонентом відображення цієї потреби на чуттєвому та когнітивному рівнях, що призводить до виникнення бажання спрямовувати і регулювати взаємодію з прийомною дитиною на рівнях, адекватних ситуації її розвитку [3].

Відповідно до потреб і стану базової сім'ї та дитини, В. Ослон виділяє різні рівні підготовки прийомних сімей до виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (базовий, основний, терапевтичний):

- *базовий рівень* – це громадяни, що висловили бажання стати опікунами неповнолітніх громадян, або прийняти дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ю на виховання чи в інші установлені законодавством форми; форма організації підготовки – орієнтовний тренінг;

- *терапевтичний рівень* – кандидати в опікуни (опікуни), усиновлювачі, прийомні батьки, вихователі ДБСТ й члени їх сімей. Формами організації терапевтичного рівня підготовки сім'ї є родинна психотерапія, спеціалізований тренінг по реабілітації дитини з обмеженими можливостями, серйозними порушеннями в поведінці в умовах замищуючої родинної турботи;

- *основний рівень* – клієнтська група та ж, що й на останньому рівні. Форми організації: основний тренінг (36-40 годин), індивідуальне і групове консультування, спільний тренінг потенційної прийомної сім'ї й майбутньої прийомної дитини (не менше 12 годин), діагностика ресурсності сім'ї для прийому [4].

Під час проведення тренінгу батьки отримують знання про особливості процесу виховання дитини в прийомній сім'ї, дізнаються, яку роль відіграє батьківство у захисті прав дитини; подається порівняльна інформація про особливості виховання дітей у різних типах сімей, про зміни у поведінці дитини у новому оточенні, батьківську відповідальність тощо [1].

Накопичення знань прийомними батьками має бути тісно пов'язане з розвитком їх педагогічного мислення, формуванням практичних умінь і навичок, прагненням до самоосвіти у сфері сімейного виховання дітей-сиріт. Саме це обумовлює відбір змісту, а також форм і методів організації педагогічної освіти прийомних батьків.

Після закінчення курсу підготовки й затвердження кандидатів підписується угода між прийомними батьками та представниками місцевої влади, в якій визначаються обов'язки сторін щодо виховання дитини, умови партнерства прийомної сім'ї та місцевих органів влади, строки виховання у прийомній сім'ї, спеціалізація сім'ї.

Г. Бевз подальший порядок створення й організації прийомної сім'ї поділяє на ще три робочих етапи. Етап *влаштування дитини до прийомної сім'ї*, який передбачає взаємодобір та знайомство дитини й сім'ї, підготовка дитини до переходу в прийомну сім'ю. Наступний етап – *підтримка та нагляд*, що включає такі організаційні моменти, як: оцінка та моніторинг розвитку й соціального становлення дитини; складання плану супроводу; звіти до уповноваженого державного органу; підтримка контактів; сімейні візити (планові та без попередження); організація зустрічей з біологічною ріднею дитини; заходи задоволення освітніх потреб прийомних батьків (лекції, семінари, консультації, обговорення випадку, супервізії); підвищення виховного потенціалу прийомних батьків. Й останній етап технології створення та підтримки прийомних сімей – це *завершення перебування дитини в прийомній сім'ї*, який відбувається за умови, по-перше, повернення дитини до біологічних батьків; по-друге, коли прийомна сім'ї не є ефективною й дитину переводять до іншої прийомної сім'ї; по-третє, якщо термін перебування дитини в сім'ї завершився (досягнення дитиною 18-річчя або по закінченню, якщо дитина навчається, середнє спеціального чи вищого навчального закладу) [3].

При забезпеченні функціонування прийомної сім'ї виникає потреба у створенні спеціальної служби для надання необхідної медичної, психологічної та соціальної допомоги і підтримки прийомним батькам. Завданнями цієї служби мають бути: забезпечення комплексності роботи (медичної, психологічної, педагогічної та соціальної), залучення спеціалістів (психоневролога, дитячого психіатра, логопеда та інших), надання психологічної допомоги конкретним дітям, батькам або сім'ї в цілому.

Аналіз сутності й змісту роботи такої служби є предметом нашого подальшого дослідження.

Висновки. Таким чином, проведене нами дослідження продемонструвало, що створення прийомної сім'ї має чітку організаційну послідовність і узгодженість дій соціальних служб, які опікуються дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, на кожному етапі цього процесу. Аналіз підготовки прийомних батьків до виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, показав, що це соціально контрольований та педагогічно організований процес, який вбачається нам в єдності трьох його рівнів – мотиваційного, змістовного, технологічного.

Література та джерела

1. Технології створення та функціонування прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу: збірник методичних матеріалів / Авт. кол. Г. М. Бевз, А.І.Капська, Н.М.Комарова та ін. – К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2003. – 188 с.
2. Постанова Кабінету Міністрів „Про затвердження Порядку взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді і служб у справах дітей у процесі встановлення опіки, піклування, створення та забезпечення діяльності прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу” від 25.09.2009 № 3385 // [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0972-09>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
3. Бевз Г.М. Прийомні сім'ї (оцінка створення, функціонування та розвитку) / Галина Михайлівна Бевз – К.: Главник, 2006. – 112 с. (Бібліотека соціального працівника).
4. Ослон В. Жизнеустройство детей-сирот: профессиональная замещающая семья / Вероника Нисоновна Ослон – М.: Генезис, 2006. – 368 с. – (Ребёнок-сирота: семейное жизнеустройство и социализация).

В статье дается сжатая характеристика процесса создания приемной семьи и организации подготовки приемных родителей к воспитанию детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки, раскрыт порядок взаимодействия социальных служб, а также задачи социальных работников на каждом из этапов этого процесса. Отдельно рассматривается подготовка приемных родителей как один из важнейших этапов создания приемной семьи.

Ключевые слова: приемная семья, оценивание потенциальных приемных родителей, уровни подготовки приемных семей, этапы создания приемной семьи.

In the article the process of formation of foster family and training of foster parents for adoption of orphans and children deprived of parental care have been considered. The order of coordination of social services and social workers on each of the stages of this process has been defined. Training of foster parents is separately examined as one of the major stages of formation of foster family.

Keywords: foster family, assessment of potential foster parents, levels of training of foster families, stages of formation of foster family.